

מסביב לשולחן

עורך - הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

משולחן גבוה

הרב מאיר שולביץ

עיקרי הענין

תורה שבכתב

א הקב"ה נתן לישראל ב' תורות אחת בכתב ואחת בעל פה. ז"ל מדרש במדבר רבה (פרשת נשא) שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל שתי תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה, נתן להם תורה שבכתב שיש בה תרי"ג מצות כדי למלאם מצות ולזכותם שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר, נתן להם תורה שבעל פה להיות מצויינין בה משאר האומות וכו'. וכן בגמ' שבת דף לא ע"א, תנו רבנן: מעשה בכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: כמה תורות יש לכם? **אמר לו: שתיים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה.** וכו'. וכן הוא בספרא (תו"כ בחוקותי פרשה ב בחילת פרק ח) בזה"ל: אלה החוקים והמשפטים והתורות, החוקים אילו המדרשות, והמשפטים אילו הדינים, והתורות **מלמד ששתי תורות ניתנו להם לישראל אחד בכתב ואחד בעל פה.**

ב גדר תורה שבכתב. כתב הרש"ר הירש בראשית פרק א פסוק יד, הן כל המצוות כבר ניתנו לישראל בעל פה - ובחלקן הגדול גם קוימו למעשה - בארבעים שנות המדבר; ורק אחר כך ניתנה תורה שבכתב כדי לשמור על תורה שבעל פה. התורה שבכתב היא סקירה כללית של התורה השלמה שבעל פה. יש לחזור ולשנן דבר זה כדי להבין אל נכון את טיב התורה שבכתב. כאשר ניתנה לישראל פרשת הבריא, כבר היו לו המאורות לאותות ולמועדים. על פי זה גם נבין את מדרש חכמינו לפרשה זו: המאור הקטן רומז לישראל, המונים לפי הלבנה; והמאור הגדול רומז לאומות, המונות לפי החמה (בראשית רבה ו, ה). ע"כ. **חידוש גדול חידש שתורה שבכתב היא מאוחרת מתורה שבע"פ.**

ג כפיית הר כנגיית. במדרש תנחומא (פרשת נח) מבואר גדר תורה שבכתב, וכן מבואר שם שכפיית הר כנגיית לא היה על תורה שבכתב אלא על תורה שבעל פה, וז"ל המדרש: ונתן לנו את התורה בכתב ברמז צפונות וסתומות ופרשום בתורה שבע"פ וגלה אותם לישראל, ולא עוד אלא שתורה שבכתב כללות ותורה שבע"פ פרטות ותורה שבע"פ הרבה ותורה שבכתב מעט ועל שבע"פ נאמר ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים (איוב י"א) וכו' ולא קבלו ישראל את התורה עד שכפה עליהם הקדוש ברוך הוא את ההר כנגיית שנאמר ויתיצבו בתחתית ההר (שמות י"ט) ואמר רב דימי בר חמא א"ל הקדוש ברוך הוא לישראל אם מקבלים אתם את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, ואם תאמר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר והלא משעה שאמר להן מקבלין אתם את התורה, ענו כלם ואמרו נעשה ונשמע מפני שאין בה יגיעה וצער והיא מעט אלא אמר להן על התורה שבע"פ שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות והיא עזה כמות וקשה כשאל קנאתה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקדוש ברוך הוא בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו שנא' ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך (דברים ו), ע"כ. [וראה דברי רבי יעקב סקילי (תלמידו של

הרשב"א) במה שמפרש את הפסוק 'להגיד בבוקר חסדיך ואמונתך בלילות', שהיום והלילה הם כנגד תורה שבכתב ושבעל פה: "תורה שבכתב היא החסד, והיא ניתנה בבוקר, ותורה שבעל פה היא האמונה, כי לא ניתנה בכתב אלא להאמין בקבלתה".]

ד תלמוד תורה שבכתב לאשה. כתב הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"א הי"ג): אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש, מפני שלא נצטוו, וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המצווה שעשה אלא פחות ממנו, ואף על פי שיש לה שכר צו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה, מפני שרוב הנשים אין דעתם מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן, אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות, במה דברים אמורים בתורה שבעל פה אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות, עכ"ל. ומ"מ חייבת האשה ללמוד הדינים השייכים לאשה (רמ"א יו"ד סי' רמ"ו סעי' ו'). ולכן ששים מברכות ברכת התורה (שו"ע או"ח סי' מז' סעי' יד'. ע"י ביה"ל שם).

ה אף לאומות העולם יש שייכות לתורה שבכתב. זה לשון המדרש תנחומא (פרשת כי תשא), ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה, וזה"ל אכתב לו רובי תורתיו כמו זר נחשבו (הושע ח) א"ר יהודה בר שלום כשאמר הקדוש ברוך הוא למשה כתב לך בקש משה שתהא המשנה בכתב ולפי שצפה הקדוש ברוך הוא שאומות העולם עתידין לתרגם את התורה ולהיות קוראין בה יונת והם אומרים אנו ישראל ועד עכשיו המאזנים מעויין (ס"א מצויין) אמר להם הקדוש ברוך הוא לעכו"ם אתם אומרים שאתם בני איני יודע אלא מי שמסטורין שלי אצלו הם בני ואיזו היא זו המשנה שנתנה על פה והכל ממך לדרוש, א"ר יהודה בר שלום א"ל הקדוש ברוך הוא למשה מה את מבקש שתהא המשנה בכתב ומה בין ישראל לעכו"ם שנאמר אכתב לו רובי תורתיו וא"כ כמו זר נחשבו אלא תן להם מקרא בכתב ומשנה על פה, כתב לך את הדברים הרי מקרא כי על פי הדברים האלה הרי משנה על פה, וכו' עיי"ש. וראה מש"כ החפץ חיים - (תורה אור הערות פרק ו), וא"כ אם ח"ו גם בני ישראל לא ידעו להשיב על חלק גדול מן התורה את ביאורו הלא כמו זר יחשבו ח"ו בזה החלק.

ו דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרן על פה. (שמות לד כז) ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל: ובגמרא גיטין ס' ע"א כתב לך - דרש ר' יהודה בר נחמני, כתיב כתב לך, וכתבי כי על פי הדברים האלה, הא כיצד, דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לאמרם בכתב. **והנה לגבי האיסור אם הוא דאורייתא או דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא,** יעוין בברכי יוסף או"ח סי' מ"ט שהסיק שזה רק דרבנן, כי באיסור דאורייתא לא היינו מוצאים את החילוקים שכתבו הפוסקים.

מין ראש הישיבה הגר"ג

אדלשטיין שליט"א

מדת היקש רק בתורה שבכתב ולא בתושע"פ

ב"ק י"ב ע"א, תוד"ה אנא מתניתא ידענא, אע"ג דבכמה דוכתינן אשכחן דכמקרקעי דמי לענין אונאה ושבועה, אור"י דהכא לא איירי אלא במילי דרבנן ולגבות מיתמי ומלקוחות, וסבר שעבודא לאו דאורייתא, ולא גבי אלא מדרבנן וכו', עכ"ל. ולכאור' מ"ש ולמה מדרבנן זה אחרת, והרי עבדים הוקשו לקרקעות, וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון.

ואולי י"ל דהקש זה אחת מהמדות שהתורה נדרשת בהם, וזה רק לגבי מה שכתוב בתורה, דלגבי דיני התורה זה הוקש, אבל דבר שלא כתוב בתורה אלא הוא מהלכה למשה מסיני, בזה לא שייך דההקש כתוב בתורה שבכתב, ותורה שבכתב נדרשת עם ההקש, אבל זה תושבע"פ, ואין הקש בין תושבע"פ לתורה שבכתב.

וכמו שרואים שאין דנים ק"ו מהלל"מ, דזה מדה שהתורה שבכתב נדרשת בה, אבל תושבע"פ לא, וה"נ גם לגבי הקש, דההקש הוא בתורה שבכתב, אבל תקנה דרבנא אפי' שהיא כעין דאורייתא, אבל זה כעין דאורייתא - שלא כתוב בתורה, והיינו שזה כמו הלל"מ, דבזה אין הקש.

(שיעורי רבי גרשון ב"ק)

ואולי גם יש להוכיח ממה שהתירו לכתוב תורה שבע"פ מחמת עת לעשות לה' הפרו תורתך, ואם זהו איסור דאורייתא מהכ"ל להקל. [וראה בענין זה דברים מחודשים בספר מנחת אשר כאן בפרשה שכתב שאין כאן לא עשה ולא לאו אלא גילוי רצון התורה]. **דינים העולים מכח הלכה זו.** לכאורה בקידוש על אמירת ויכולו יש להקפיד לומר זאת מתוך סידור דווקא, מכיון שמוציא בזה אחרים ידי חובה. ובוהו כ' הכף החיים סמ"ט סק"ט בשם החסד לאברהם שאין להקל את הקולות שיבוארו להלן, אמנם בפמ"ג נראה שאף זכה יש להקל שאם הוא שגור בפיהם אף במוציא אחרים יש להקל. כ' הרדב"ו ח"ג סי' תכ"ה שסומא אסור לו לקרות שנים מקרא ואחד תרגום. ומסתמא ה"ה כל מי שאינו רואה טוב בעיניו לתקופה מסוימת ולא יכול לקרוא שאסור בשמו"ת. כמו"כ אסור לומר הפסוקים יחד עם הבעל קורא, אם אינו קורא אותם מתוך החומש. בחי' חתם סופר גיטין מה: כתב שכל ספר תורה שלא נכתב כהלכתו הוי כמו בע"פ ואסור לקרות ממנו מחמת דברים שבכתב א"א רשאי לאומרם בע"פ. ולכאור' א"כ צ"ע האיך יהא מותר לקרוא בחומשים שלנו שהם מודפסים ובוודאי פסולין.

הגאון רבי יצחק סרוצקין שליט"א
ראש ישיבת טעלז ומתיבתא דלייקווד

קבלת תורה שבכתב ותושבע"פ

שבת פ"ח א', אמר ר"ל מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי, ה' יתירה למה לי, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין, ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו. ובגמ' שם ויתיצבו בתתנית ההר מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלין התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. ולכאורה הנך תרי מימרות סתרי אהדדי, דהגמ' אמרה דאם אין מקיימין התורה הקב"ה מחזיר העולם לתוהו ובוהו, ובמימרא השני' נראה שהעולם היה קיים ורק דשם תהא קבורתכם.

במדבר תנחומא פרשת נח ובבעלי התוס' הקשו למה הוצרכו לכופם שכבר אמרו נעשה ונשמע, ותיצבו דאף שקיבלו תורה שבכתב, תורה שבע"פ לא רצו לקבלה והוצרכו לכופם. ולפי"ז י"ל דלקיום התנאי שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית היה סגי בקבלת תורה שבכתב לבד, ואף אם לא יקבלו תורה שבע"פ לא ה' העולם חוזר לתוהו ובוהו, ורק דהקב"ה הכריחם לקבל תורה שבע"פ דאם לאו שם תהא קבורתכם.

והנה ז"ל התנחומא, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית, ואמר להם אם ישראל מקבלין התורה שיש בה ה' ספרים מוטב, ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו, עכ"ל, ומלשון התנחומא משמע שתלוי רק בתורה שבכתב שיש בה ה' ספרים, וכן בפירוש"י בפ' בראשית כתב ז"ל הוסיף ה' בשישי בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם ע"מ שיקבלו ישראל עליהם חמשה חומשי תורה, ומשמע מלשונו דסגי בקבלת חמשה חומשי תורה דהיינו תורה שבכתב וכמש"כ.

ולפי המבואר דחלוק הקבלה דתורה שבכתב מהקבלה דתורה שבע"פ, דהקבלה של תורה שבכתב ה' תנאי במעשה בראשית ואילו הקבלה דתורה שבע"פ לא היה נוגע למעשה בראשית, לפ"ז נראה עוד דאף דמבואר בגמ' דקבלה מתוך כפי' מהני, כ"ז רק לענין קבלת תורה שבע"פ לחוד, אבל לענין קבלת תורה שבכתב שהיה תנאי במעשה בראשית, היו צריכים לקבלה ברצון דוקא ולא מהני ע"ז קבלה מתוך כפי'. וכן מוכח מהא דאיתא שם דמאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה, דיראה שמא לא יקבלו את התורה, ולכאורה למה יראה הארץ, והרי אם לא ירצו לקבלה הקב"ה יכוף אותם לקבלה וכמו שכפו אותם על קבלת תורה שבע"פ, ובע"כ דלקבלת תורה שבכתב לא מהני קבלה מתוך כפייה אלא ברצון דוקא, ולכן יראה הארץ.

אולם הנה בעז"ג א' איתא, דלעתיד לבוא יאמר הקב"ה לשמים וארץ שיעידו שכלל ישראל קיימו התורה, ואומות העולם יטענו הני נוגעין בעדותן, דאם לא כן ה' הקב"ה מחזיר העולם לתוהו ובוהו. וצ"ע דבגמ' שם איתא דאומות העולם אומרים לפניו כלום כפית עלינו הר כגיגית, והכפי' ה' על תורה שבע"פ, ובע"כ דהנידון של קבלת שכר ה' על תורה שבע"פ ולא על תורה שבכתב, וכ"כ בפ' ריב"א עה"ת פ' יתרו יעו"ש. וא"כ מאי נוגעין בעדות איכא, ולכאורה משמע דגם קבלת תורה שבע"פ נוגע למעשה בראשית ודלא כמש"כ. ועיין בפתיחה לרות רבה ס"א פלוגתא ר"א ור"י וצ"ע.

(רנת יצחק בראשית)

כתב יד

בבית מדרשו של רבינו הגדול הגר"ח פ"א שיינברג זצוק"ל שמועתי, מכיון שכתב יד נחשב יותר כתב מאשר דפוס וכפרט כדפוס של ימינו [אופקת] משום כך נחשב קדוש יותר ואפשר להניחו על חומש, וכמוכן גט בכתב יד אפילו בכתב רהוט שלנו הוי גט, [פלא כי בערה"ש כתב שאם יכתוב אות אל"ף שלא בחיבור בכתב יד שלנו הוי פסול בגט, על אף שזו דרך הכתיבה שלנו], לעומת זאת גט בדפוס כאשר התורף מודפס פסול הוא בוודאי, דאין זה כתב, אמור מעתה, משניות שכתובות בכתב יד, קדושתן חמורה מחומש מודפס ויהא מותר להניח משניות אלו על חומש משום שקדושתן עדיפה.

הזמנות לחתונה

ומ"מ מה שנהגו להקל בהזמנות לחתונה לכתוב פסקים, אין זה ראוי משום שההזמנות נזרקות אף שהפסקים נכתבים לשם צחות, ולא לשם דברי תורה יש לחוש לשלש מילים שלא לכתוב ברציפות.

יש להסתפק, לענין מי שכתב אשר ברא ששון ושמחה למשל אף שאין זה פסוק מ"מ זהו נוסח ברכה שהוכח בגמ' וגם הוא נחשב תורה ואין לכתבו, אולם לענין פזמון שכתבו בו ברא עולם בקנין השלם זה הבנין, שמה אין מילים אלו דברי תורה ומותר לכתוב בהזמנות.

משנה

מן המופרסמות מה שכ' הו"ש צ"ק כי מי שמשנה ממה שכתוב ואומר ביודעין הפוך ממה שכתוב בתורה שלא כדיון ויהרג ואל יעבור, יש להתנגד היכן דבר זה מוג' עבירות שצריך למסור נפש עליו, ונראה כי כל אמירה שהיא היפך התורה היא בסוג של כפירה ואפיקורסות שעליה נאמר "מורידין", ולפיכך היפך התורה נראה ח"ו כאינו מודה במה שכתוב.

על פה

קיימא לן דברים שכתב אי אתה רשאי לאומרו על פה ודעת הגר"א שאיסור זה הוא כאשר רוצה להוציא אחרים ידי חובה, ברם פשוט השו"ע בס' מ"ט שאיסור זה הוא בכל ענין, יש לדון האם יש לחוש לאיסור כאשר משתמש בפסוק דרך צחות כגון שאומר לחבירו 'אחריך נרצה' או שאומר לאביו 'נגילה וגשמחה בך', ויש לדון בזה בתרתי א'. מדין דברים שכתב, ב. מדין כבוד התורה, שמשמש בה לדברי חולין.

ונראה, כי לענין ראשון אין זה נחשב דברים שכתב משום שאינו אומר תורה אלא מדבר עם חבירו בשפה של תורה, [ולכאורה גם אין להקפיד אם אדם אומר פסוקי תפילה שכתובים בתורה ועניינו להתפלל ואין זה נחשב תורה אלא נחשב תפילה ואפשר שמוותר לומר פסוקים אלו על תפילה גם קודם ברכת התורה] אבל ענין שני של אמירה דרך צחות נראה ששנוי במחלוקת ומנהג הספרדים היה מאז ומעולם להשתמש בפסוקים דרך צחות, ויראה פת"ש ס' ת"כ לענין מי שאמר על ת"ח אבן אחת ושבעה עינים עליה.

ברם, שמועתי אחד הגדולים מהדור הקודם גער באחד שהשתמש בפסוק דרך צחות, [ר' יחזקאל סניא ביקר אבל הגר"א מוצר זצ"ל אשתו של הרב מוצר הקצינה לשיחה ואמרה כי נראה לה שאין הדברים כדברי ר' יחזקאל אמר לה בעלה והלא ראש ישיבת חברון הוא, אמרה לו, מה שראתה שפחה על הס לא ראה יחזקאל],

עיון הלימוד

הרב מ. קרליבך

ברכת התורה על תורה שבכתב ותורה שבעל פה

המהר"ל על הגדה כתב שאין מברכין על סיפור יציאת מצרים שעיקרה בלב, וז"ל, בתלמוד תורה אנו מברכין 'לעסוק' בדברי תורה, שכל עסק שיש בו בת"ת הוא המצוה, אע"ג שאינו מבין מה שאמר רק שגורס כך הוה נמי מצוה, לכך הברכה 'לעסוק' דברי תורה, וכן אנו מברכין על מקרא מגילה ולקרוא את הלל, שהקריאה הוא עיקר בין שייבין או שלא יבין, שכך תקנו חכמים לקרוא את הלל ולקרוא את המגילה, ואפילו אינו מבין, ולפיכך שם יש ברכה, עכ"ד הנפלאים.

וכונת דבריו דבתלמוד תורה אין המצוה בהגיון והבנת הלב, אלא בעצם מעשה הקריאה והעסק בה, וממילא יש בה מעשה מצוה אשר תיקנו עליה ברכה, כעין קריאת המגילה דעיקר מצוותה במעשה הקריאה.

אכן לכאורה דברי המהר"ל צ"ע בזה, דהלא עיקר מצות תלמוד תורה הוא בהגיון הלב, וגדולה מזו כתב הגר"א בביאוריו לאו"ח [ס"י מ"ז סק"ב] וז"ל, הלא נאמר והגית בו כו', ר"ל בלב, כמו שכתוב והגיון לבי, ובאמת שכן הוא לשון רש"י ביהושע [פ"א פ"ח] וז"ל, והגית בו יומם ולילה, והתבוננת בו, כל הגיון שבתורה בלב, כדבר שאמור והגיון לבי לפניך, לברך יהגה אימה, ע"כ, הרי דעיקר תלמוד תורה שבעל פה הוא בהבנת הלב.

ובפירוש רבינו אברהם מן ההר נדרים [דף מח.]. כתב וז"ל, מצות לימוד, עיקר הציווי הוא כדי לצייר האמת ולהתענג ולהנות במדע לשמח לבבו ושכלו, כדכתיב 'פקודי ה' ישרים משמחי לבי', הילכך לא שייך למימור במצות תלמוד דלא ניתן ליהנות, שעיקר מצוותו היא ההנאה והתענוג במה שמשיג ומבין

'אין מים אלא תורה'

בני ישראל יוצאים ממצרים כשהתורה מעידה 'כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתממה וגם צידה לא עשו להם'. 'להגיד שבחן של ישראל שלא אמרו איך נצא למדבר בלי צידה'. כשבגדיהם לעורם, ללא מזון ולא מים. האמינו במשה וסמכו עליו. זה הוא שנאמר 'זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר'.

יצאו למדבר כשכל מה שהיה להם זה 'משארותם צרורות להם בשמלותם' שיירי מצה ומרור שצררו בבגדיהם ולקחו עימם. מים אפילו לא נזכר שלקחו איתם. ומניין באמת היה להם מים. מביא המכילתא שבשעה שעברו בני ישראל בין גזרי ים סוף נטלו מים מבין גזרי ים סוף ונתנו בכליהם. אותם מעט מים שלקחו הספיקו להם בדרך נס, להם לנשיהם וטפם למשך שלשה ימים.

יצאו מתוך ים סוף והיו עסוקים בביזת הים שהייתה גדולה יותר מביזת מצרים. עד שהיה צריך משה להסיעם משם. 'וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים'. הגיעו למרה ולא יכלו לשתות מהמים שהיו שם מרוב מרירותם.

הגמרא במרובה מביאה 'דורשי רשומות אמרו: אין מים אלא תורה שנאמר 'הוי כל צמא לכו למים' כיוון שהלכו ג' ימים בלי תורה מייד נלאו'. בתרגום יונתן בן עוזיאל כתב: 'ונפקו למדברא דחלוצא וטיילו תלתא יומין במדברא בטילין מן פיקודיא ולא אשכחו מיא'. היה כאן 'ביטול תורה'. היו 'בטלן מן פיקודיא'. בטלים מ'פיקודיא' הישרים והמשמחי לב.

על הפסוק 'וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים' ממשיכה הגמרא במרובה ומביאה: 'עמדו נביאים שביניהם תקנו להם שיהיו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני ומפסיקין בשלישי וברביעי'. וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ילינו בלא תורה שלשה ימים'.

משה רבנו מלמד את בני ישראל יסוד גדול בדרכי קניין התורה. צריכים לשמור על רציפות בלימוד התורה. גם אם למדת תורה, עלית ונתעלית, הגעת למדרגה של 'אז ישיר משה ובני ישראל'. אין אתה רשאי להבטל מן התורה. אם אתה מפסיק עכשיו ללמוד שלשה ימים. אתה יורד ונופל. אם אתה לא לומד אתה לא נשאר במצב סטטי.

אתה נופל ויורד ממדרגתך. מפני ש'דברי תורה קשים לקנותם ככלי זהב וקל לאבדן ככלי זכוכית'.

על הפסוק במשלי 'התעיף עיניך בו ואיננו' אומרים חז"ל כיון שמניד עפעף עין בהיסח הדעת מיד אובדים ממנו. אי אפשר להשיח דעת מדברי תורה. צריך לשמור על רציפות.

הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה כותב: 'כל איש מישאל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר 'והגית בו יומם ולילה'.

נכון, דורשי רשומות למדו של יעברו שלשה ימים בלי תורה מפני שזה כנראה המינימום הנדרש אבל הרמב"ם כותב שמהפסוק 'והגית בו יומם ולילה' לומדים שאדם חייב ללמוד ביום ובלילה, כל יום וכל לילה.

המשנה באבות מביאה על הלל שהיה אומר 'ודלא מוסיף יסף ודלא יליף קטלא חייב'. וכותב שם רבנו יונה דברים נוראים וזה לשונו: 'מי שהוא חכם ואינו רוצה להוסיף חכמה על חכמתו ויאמר בלבו כבר למדתי כל התורה כולה וראיתי דרכיה ונתיבותיה. מה לי ולצרה הזאת לטרוח בהבל ימי. ומה אתבונן בה ולא הבינותי. יהי רצון שזה האדם ימות ויאסף אל עמו ולמה יחיה עוד אחר שכבר קם מללמוד'.

לימוד התורה נותן 'טעם' לחיים. כאשר עוברים שלשה ימים בלי תורה החיים נעשים מרים. 'ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם'. לא הרגישו טעם בשום דבר. 'ויורהו ד' עץ' הקב"ה מראה לו עץ להשליך אל המים 'וימתקו המים'.

'עץ חיים' היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר 'האור החיים' הקד' מביא על הפסוק 'בראשית ברא' 'בשביל התורה שנקראת ראשית' 'ומעתה מי שזכה בתורה זכה בכל העולם ומי שלא זכה בתורה אין לו להנות מהעולם עד מדרך כף רגל זולת אם ישמש הכשר עמליה'. בלי לימוד התורה יומם ולילה אם בפועל ואם בהחזקת לומדי תורה אין לאדם זכות קיום בעולם.

לכן מייד 'שם שם לו חוק ומשפט' כמו שמביאים חז"ל: 'במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם. שבת פרה אדומה ודינין'. התחילו שוב ללמוד ולעסוק בתורה ואז מייד 'וימתקו המים'.

זה תלוי אחד בשני. אם אתה לומד תורה אם אתה עמל ומתייגע אז הכל נעשה לך מתוק. כל החיים נראים אחרת. צריך להתייגע, צריך לעמול ואז 'ההולכים בחושך ראו אור גדול' ואז 'ומתוק האור לעינינו'.

בלימודו, וכן האריך באגלי טל בהקדמה שעיקר מצות ת"ת בהיותו שש ושמו ומתענג בתלמודו, ואז ד"ת נבלעין בדמו, ועיו"ש.

ובפני 'הושע בברכות [דף טו:] העלה דלמסקנת הש"ס אין יוצא יד"ח אא"כ הוציא בפיו והשמיע לאזניו, ככתוב 'הסכת ושמע ישראל', וכ"כ הגר"ז [הלכות ת"ת פ"ב ס"י"ב ו"ג] דמהרהר בתורה ויכול להוציא בפיו לא יצא, וכ"כ בנשמת אדם [כלל ט' ס' ד'] מהכתוב 'ושנתם' שיהיו שנונין 'בפיר', וכתוב לא ימוש ספר התורה הזה 'מפיר', [ומה דכתיב 'והגית', תירץ א. כשא"א בפה, ב. סתם הגיון היינו בפה, זולת אם כתיב הגיון לב].

ונראה דאף לדבריהם מסתברים דברי הגר"א דעיקר מצות ת"ת הוא בהגיון הלב, וכמבואר בדברי רבינו אברהם מן ההר, וכדפרש"י סתם הגיון הוא בלב [דלא כדברי הנשמת אדם], ושוב דברי המהר"ל בזה צ"ע.

אלא דמאיך יש להוכיח כדעת המהר"ל דעיקר מצות ת"ת הוא במקרא, דהנה ברש"י ברכות [דף ה. ד"ה תורה זו מקרא] כתב וז"ל, שמצוה לקרות בתורה, הרי שהטעם מה שתורה שבכתב נקראת 'מקרא' הוא לפי שמצוה לקרות בה, הרי משמע דעיקר קיום מצות התלמוד הוא במעשה הקריאה, והוא כדברי המהר"ל, [ועח"ת"ס (אה"ע ח"ב ס' כ' ד"ה ואמנם) שכתב באופ"א]. וקשה דהלא נתבאר דעיקר מצות תלמוד הוא בלב.

אשר נראה בישוב דברי המהר"ל מיניה וביה, דהנה כתב במג"א [ס' נ' סק"ב] דאם אינו מבין הפירוש אינו יוצא ידי חובת ת"ת, והגר"ז [הלכות ת"ת פ"ב ס"י"ב ו"ג] כתב ע"ז וז"ל, אם מוציא בשפתיו אע"פ שאינו מבין אפילו פירוש המלות מפני שהוא עם הארץ הרי זה מקיים מצות ולמדתם וכו', בד"א בתורה שבכתב, אבל בתורה שבע"פ אם אינו מבין הפירוש אינו נחשב לימוד כלל [מג"א ס' נ' סק"ב], עכ"ל הגר"ז.

מעתה ברור לחלק בזה בין תלמוד תורה שבכתב לבין תלמוד תורה שבעל פה, דתורה שבע"פ עיקרה בלב, בציור האמת ותענוג ושמחת לבבו ושכלו ככמש"נ, אכן תורה שבכתב מצוה תלמודה דוקא בקריאה, וזוהי 'מקרא'. הלא מעתה נבוא לביאור דברי המהר"ל במה שמברכין ברכת התורה על המקרא, דאף שאינו מבין כוונת המילים יצא יד"ח קריאה, שכן יש מעשה מצוה בעצם מעשה הקריאה בתורה, וע"ז מברך. [ומצאתי בספר שעשועי רעיונים (להגר"ב לאנובסקי) שהביא מה שהקשו האחרונים על הגר"א (דיוצא יד"ח ת"ת בהגיון הלב) ממסקנת הש"ס בברכות הנ"ל (וכדברי הפנ"י והגר"ז הנ"ל), ותיק דדברי הגר"א קיימי רק בתורה שבע"פ שעיקרה בהגיון, ומסקנת הש"ס בברכות קאי לענין תורה שבכתב, דהך קרא 'הסכת ושמע' מיירי בתורה שבכתב, עכ"ד, ולמש"נ י"ל כן אף בדעת השו"ע דאף שצריך להוציא בפה עכ"ז עיקרה בלב].

אלא דלפ"ז עדיין לא נתפרש למה מברכין ברכת התורה על תורה שבע"פ, והרי בתורה שבע"פ עיקר המצוה בציור הלב, ובזה אין מעשה מצוה, וכשם שאין מברכין ברכת המצוות על ביטול חמץ וסיפור ההגדה, וצ"ע.

והנראה לפלפל, בהקדם שמעתא דברכות [דף יא:]: בדיון ברכת התורה, שדעת ר"ה שאין מברכין רק על מקרא, ור' יוחנן אמר דאף למשנה צריך לברך, ור' אלעזר אמר דאף על התלמוד, ופירש רבינו יונה שיטת ר"י וז"ל, משנה ג"כ מפרש הפסוקים, ומשם לומד טעמי המצוות, אבל לתלמוד שהוא פירוש המשנה לא, דאי"צ לברך על הפירוש, ור"א אומר דאף לתלמוד שג"כ מפרש עיקרי המקראות, עכ"ל רבינו יונה.

ובעמק ברכה [ברכה"ת ס' א'] הקשה דבפשוטו חיובא דברכת התורה על מצות ת"ת היא, וא"כ אדרבה, מן הדין לברך על תורה שבע"פ יותר מאשר תורה שבכתב, דעיקר לימוד התורה הוא בתורה שבעל פה שממנה יוצאת הוראה מה לעשות, וכתב להכריח מזה, דחובת ברכה"ת אינה על 'מצות ת"ת', אלא על 'ה'חפצא של תורה', כדכתיב כי שם ה' אקרא הבו גדול לאליהינו, ו'שם ה' אקרא' היינו בתורה שבכתב, עכ"ד. [ובעניני שבועות תמתי לפ"ז למה מברכין ברכת התורה על כל מילי דרבנן, כגון הלכות חנוכה ופורים ונטילת ידים, [ועי' רמ"א (יו"ד ס' רמ"ו ס"ה) ובב"ה הגר"א].

הלא מעתה שבנו לבאר שיטת רבינו יונה בדעת תלמודין דלמש"נ הוא נפלא, דעיקר ברכת התורה ליתא אלא על קריאת תורה שבכתב, כדיליף לה מדכתיב כי שם ה' 'אקרא' וגו', והיינו דרך מקרא בלבד, והוסיפו חכמים לברך על פירושי המקראות דאף זה בא לפרש את 'שם ה', הא מיהת לענין ת"ת יש ברכה אף שאין מעשה מצוה, כמש"נ לעיל מדברי העמק ברכה].

חיוב ברכת התורה כשלומד ואין מבין מה שאומר

חיוב ברכת התורה נחלקו הראשונים האם ברכת התורה הוא מדאורייתא או מדרבנן. בגמ' ברכות כ”א ע”א מובא ”מנין לברכת התורה לפנייה מן התורה שנאמר ”כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלקינו”, ומשמע דברכת התורה מדאורייתא כן דעת הרמב”ן בספמ”צ מצוה ט”ו וכן דעת הרשב”א בברכות מ”ח והחינוך במצוה ת”ל ובקריית ספר פ”ב מהלכות תפילה (עי' ברכי יוסף סימן מ”ז), עי' שו”ת משכנות יעקב סימן ס”ג שהביא ראיות לזה שברה”ת הוא לא מדאורייתא.

לכאורה חיוב ברכת התורה הוא דווקא אם מבין מה שלומד דאל”כ הוא סתם לימוד בעלמא. והנה בשו”ע או”ח סימן נ’ ס”א מובא ”קבעו לשנות אחרי פרשת התמיד פרק איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא משנה ותלמוד וברייתא דרבי ישמעאל הוי במקום תלמוד”, וכתב המג”א (שם) ס”ק ב’ ה”ל ”נראה לי דווקא בזמניהם שהיו מבינים לשון תרגום אבל עכשיו שאין מבינים צריכים ללמוד להבין דאם לא כן אינו נחשב ללימוד וכו', אבל אם **אומר המשנה ואינו מבין אינו נקרא לימוד** ולכן צריך ללמוד הפירוש”. המשנ”ב (שם) מביא את דברי המג”א, וכ”כ החפץ חיים בספרו ליקוטי אמרים סימן ה' דמי שקורא שנים מקרא ואחד תרגום ואינו מבין אינו מקיים מצוה **וכאילו לא למד כלל**, לפי”ז דאם אינו מבין הלימוד אין מברכין ברכת התורה וכפי שהגדיר הח”ח כאילו לא למד כלל, וכ”כ בא”א (בוטשאטש) בתחילת סימן מ”ז דמי שאינו מבין אינו יכול לברך ברה”ת, ומשום כך הנהיגו ולומר פסוק יברך אחר ברכת התורה שאפילו עמי הארץ מבינים משמעות פסוק זה, ומשמע מהח”ח דאפילו בתורה שבכתב צריך להבין מה שלומד. אולם יעוין בשו”ת שמן ראש או”ח סימן ה' אות ד' שצריך לברך ברה”ת גם על לימוד שאינו מבין (עי' שו”ת יבי”ח ח”ד או”ח סימן ח' אות י”ז ובשו”ת עמק הלכה סוף סימן י”ח ובשו”ת משנה הלכות ח”ח סימן כ').

המג”א בסימן מ”ז סק”א כתב לבאר מה שכתוב בשו”ע (שם) שהכותב דברי תורה יש לו לברך לפני כן ברכות התורה זהו דווקא בכותב ספרים לעצמו דרך לימודו ומבין מה שהוא כותב, אבל סופר המעתיק ואינו מבקש להבין מה שהוא כותב א”צ לברך **דאין זה לימוד**, וכ”כ במשנ”ב (שם). דהיינו שלא מבין כלל מה שכותב.

אולם יעוין בשו”ת מהרי”ל החדשות סימן מ”ה והמקור חיים (לבעל החוות יאיר) סימן נ' שכתבו דאם לומד תורה הגם שאינו מבין הלימוד יש חשיבות של לימוד ופשוט שצריך לברך ברכה”ת לפני הלימוד, ומצינים דברי הגמ' ע”ז י”ט ע”א ”ליגריס איניש אע”ג דלא ידע מאי קאמר”, ומפרש רש”י ”שאיין רבו יודע לפרש לו כלום” ומשמע במפורש דאף שאינו מבין כלום יש מצוה ללמוד, דבעצם האמירה בד”ת יש מצוה, וכן כתב בס' שבט מוסר פ”א שלא נאמר **והבנת** בו יומם ולילה אלא **והגית** כתוב.

אולם יעוין בשו”ע הגרש”ז הלכות ת”ת פרק ב' סעיף י”ד לחלק בין תורה שבכתב לתורה שבע”פ, דתורה שבכתב כל שלומד גם אינו מבין פירוש המילות מקיים מצות לימוד, אבל תורה שבע”פ כל שאינו מבין מה שלומד לא קיים מצות לימוד כלל, וכ”כ רבינו בחיי בס' כד הקמח ערך תורה ובשלה”ק מסכת שבעות דף נ”ה, וכפי שהגיד בשו”ת ארץ צבי (פרעמור) סימן י”א שתורה שבכתב הוא עצם המצוה אף שלא נתקיים התכלית, משא”כ תושבע”פ עיקרו ותוכנו אינו אלא ההכנה ולבאר תורה שבכתב. וכן משמע בתנא דבי אליהו זוטא פ”ב. ולגבי ברה”ת כתב במפורש בשו”ע הרב הנ”ל ה”ל ”אם מוציא בשפתיו אף שאינו מבין אפילו פירוש התיבות מפני שהוא עם הארץ ה”ז מקיים מצוה ולמדתם, ולפיכך כל ע”ה מברך בשחר לפני הפסוקים וכן כשעלה לס”ת, בד”א בתורה שבכתב אבל בתורה שבע”פ אם אינו מבין אינו נחשב ללימוד כלל. אעפ”כ יש לו לאדם לעסוק בד”ת גם בדברים שלא יכול להבין, ולעתידי לבו יזכה להבין ולהשיג דברי התורה שעסק בהעוה”ז ולא השיגה מקוצר דעתו”.

בס' אשר לשלמה מהגר”ש ברמן זצ”ל בהקדמתו מציין מה שכתוב בתלמידי דרבינו יונה ז”ל ”אשתכח דהו”ל שתי ברכות (ברכות התורה) האחת כנגד תורה שבכתב והאחרת כנגד תורה שבע”פ” לפי דברי שו”ע הרב שיש הבדל בין תורה שבכתב לתושבע”פ שבתורה שבכתב אף שאינו מבין מקיים מצות לימוד ותושבע”פ רק אם מבין, לכן תקנו ב' ברכות לתורה שבכתב ובע”פ כיון הם חלוקים בעיקר לימודם. דתורה שבכתב מצוותה ללמוד הדברים שניתנו למשה מסיני, ותורה שבע”פ עיקר לימודה הבנת התורה ואף ששניהם הן מצוה אחת.

בס' מראית עין להחיד”א בע”ז דף י”ט כתב דלכאורה מדברי הגמ' בע”ז י”ט משמע דהלומד ואינו מבין מקיים מצות ת”ת ודלא כהמג”א, אולם החיד”א דוחה זאת דעיקר מצות תלמוד תורה באופן שמשתדל ומנסה להבין מה שלומד וברור שמקיים את מצות ת”ת, אולם מי שלומד בקריאה ואינו משתדל להבין את לימודו אין מקיים מצות ת”ת, והסברא אומרת דכיון שהוא עושה השתדלות מצדו אולם לא הצליח להבין אין הקב”ה בא בטרוניא עם בריותיו. לאור דברי החיד”א כתב בס' ברכת התורה סימן י”ד דאין סתירה לדברי המג”א מגמ' ע”ז י”ט דבגמ' ע”ז מדובר שאדם משתדל להבין את תוה”ק אולם למעשה לא הבין נחשב לימוד תורה, ולכן גם לדעת המג”א יש לו קיום מצות ת”ת וזמש”כ במהרי”ל שמשתדל להבין ואינו מצליח מברכים ברה”ת, וראי' לזה מדברי המג”א הנ”ל גבי כותב ספרים שדקדק המג”א לכתוב ”סופר המעתיק ואינו מבקש להבין א”צ לברך דאין זה דרך לימוד”, ומשמע דאם משתדל להבין מה שלומד אלא שאינו מצליח מקיים מצות ת”ת היות זה גוף המצוה להשתדל להבין תוה”ק וגם אם בסופו של דבר לא הצליח זו מצות ת”ת. וכן כתב במפורש הגר”ב זילבר זצ”ל בהקדמה לספרו מקור שבת, ודלא כדברי אחרונים דלמדו דהמג”א הוא לא כדעת המהרי”ל ומה שהעולם מברך אעפ”י שלא מבין יש לסמוך על דברי המהרי”ל וכדמשמע בב”י סוף סימן מ”ז וכמו שכתוב בס' נזירות שמשון או”ח סימן נ' (עי' שו”ת אפרקסתא דענייא סימן קנ”ב שו”ת בית ישראל יור”ד סימן ק”מ ובס' מגדים חדשים עמ”ס שבת עמ' קס”ז שו”ת ארץ צבי סימן נ' ובספרו שיח השדה שער ברכת ה' ח”א).

בס' באר משה (להאדמו”ר מאזורוב זצ”ל) פרשת ואתחנן כתב דכל שלומד בעיון יותר ויש לו הבנה יתירה עיקר מצוותו היא אחרת ממי שלומד בהבנה פחותה, כיון דעיקר מצות לימוד היא הבנת הדברים, וכפי שמובא בגמ' ברכות ו' ע”ב ”אגרא דשמעתא סברא”. ופירש”י ”שהוא יגע וטרח ומחשב להבין טעמו של דבר” ומבואר מזה דאין העמל והגייעה רק כהכשר לקיים מצות לימוד ע”י שיהיה לו הבנה אלא דהגייעה בעצמה היא עיקר המצוה דלימוד ואדרבה ע”ז מקבלין שכר יותר וכל מה שיגע יותר מצוותו גדולה יותר.

מובא בגמ' ברכות ו' ע”ב ”אגרא דפרקא ריהטא” וכתב רש”י ”עיקר קבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם הוא שכר המרוצה שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גירסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן שיקבלו שכר לימוד”. ומשמע מרש”י חידוש גדול דאפילו אם מבינים מה שאומר אלא שאינם מבינים כ”כ עד כדי שיוכלו להעמיד הגירסא ולומר שמועה מפי רבו לאחר זמן לא מקבלים ע”ז שכר הרבה. וכן הבין בס' אשר לשלמה עניני מועד, אולם צ”ע דבריו דדווקא אם אינו מבין כלום בשעה שלומד מובן דאינו מקיים מצות ת”ת וכמו שהבאנו בשם הגר”ז דאם אינו מבין תושבע”פ אינו מקיים מצות ת”ת דנחשב כאילו לא למד כלל, אבל אם מבינים השיעור אלא שלא יכול לומר את השיעור וכי לא יקבל שכר מצות ת”ת ע”ז ששמע השיעור, ובע”כ צ”ל דמה שכתב רש”י שרובם אינם מבינים להעמיד הגירסא לאחר זמן שזה מגלה שלא הבינו כבר בשעת אמירת השיעור, וזה מה שכתב רש”י באבות פ”ה מ”ד ”ארבע מידות ההולך ואינו עושה שכר הליכה בידו”, וכתב רש”י ”שאינו לומד כלום אלא שומע מאחרים”, דהיינו ששומע מאחרים ולא מבין ולכן רק שכר הליכה בידו. (עי' בס' דבש לפי אות תורה סעיף מ”א).

ומן הראוי לציין מה שכתב בס' חסידים סימן אלף קס”ד ”אם אדם טורח לדעת בזה העולם לימודים אעפ”י שאין לו לב עתה יהיה לו לב במתיבתא דרקיעא”.

הנושאים הבאים

- בהעלותך-הפסקה שלח- דבר שבקדושה בעשרה, עד מתי לעדה הרעה (יד כז), מגילה כג.
- קרח- פדיון פטר חמור, ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה (יח טו)

מכון ירושלים

אוצר מפרשי התורה

אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה בעריכה תמציתית וייחודית להשיג בהנחיות הספרים

מוסד הרב קוק

אשת חיל

מדרשים, נפתר, ראשונים, אחרונים, חסידות